DOI: https://doi.org/10.36059/978-966-397-661-7-7

ОРГАНІЗАЦІЯ ІНКЛЮЗИВНОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ У ПІДГОТОВЦІ ФАХІВЦІВ ЗА СПЕЦІАЛЬНІСТЮ В13 «БІБЛІОТЕЧНА, ІНФОРМАЦІЙНА ТА АРХІВНА СПРАВА»

Борщ Олександр Анатолійович,
старший викладач кафедри інформаційної діяльності та медіа-комунікацій навчально-наукового інституту гуманітарних наук національного університету «Одеська політехніка», пр. Шевченка, 1, м. Одеса, 65044, Україна

Вступ

На сучасному етапі розвитку українського суспільства питання забезпечення рівного доступу до освіти набуває особливої актуальності. Одним із пріоритетних напрямів розвитку сучасної освіти в Україні є забезпечення рівних прав та можливостей в освітній сфері для всіх без будь-якої дискримінації. Вагомого значення набуває створення інклюзивного, безпечного, сприятливого для розвитку освітнього середовища, яке сприяє формуванню життєвих компетентностей, розвитку здібностей та обдарувань кожного незалежно від віку, статі, раси, стану здоров'я, громадянства, національності, політичних, релігійних чи інших переконань, місця проживання, мови спілкування, соціального і майнового стану тощо[242].

Актуальність розвитку інклюзивної освіти в Україні зумовлена низкою соціальних, освітніх та демографічних чинників. Насамперед це пов'язано зі зростанням кількості осіб, які потребують спеціальних умов навчання та психолого-педагогічної підтримки. Ключовими проблемами, на розв'язання яких спрямована Національна стратегія, є: освітнє середовище є недостатньо інклюзивним, безбар'єрним та дружнім, не створює належних умов для отримання якісної освіти, соціалізації, підготовки до самостійного життя та професійної діяльності; недостатня самореалізація осіб з особливими освітніми потребами через відсутність якісного доступного

[242] Про схвалення Національної стратегії розвитку інклюзивного навчання на період до 2029 року та затвердження операційного плану заходів з її реалізації на 2024–2026 роки : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 7 червня 2024 р. № 527-р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/527-2024-p#Text

інклюзивного навчання в територіальних громадах; недостатній рівень сприйняття українським суспільством багатоманітності людини[243].

Інклюзивна освіта розглядається не лише як освітня технологія, а як важливий інструмент забезпечення соціальної справедливості, рівності можливостей та інтеграції осіб з особливими освітніми потребами в суспільне життя.

Водночас сучасна концепція прав людини передбачає відмову від ізольованих форм навчання та орієнтацію на забезпечення рівного доступу до освітніх послуг у загальному освітньому середовищі. Такий підхід відповідає міжнародним стандартам у сфері прав людини та принципам демократичного розвитку суспільства.

1 Теоретико-правові засади організації інклюзивної освіти у закладах вищої освіти України

Національна стратегія розвитку інклюзивного навчання на період до 2029 року спрямовується на: запровадження єдиної системи та механізму ефективної державної політики для здобуття якісної освіти кожною особою відповідно до її потреб; задоволення потреб здобувачів освіти з особливими освітніми потребами різного віку, соціального та майнового стану, з різними освітніми потребами.

Стратегія ґрунтується на Хартії основних прав Європейського Союзу[244], яка гарантує повагу до людської гідності, демократії та верховенства права, з дотриманням задекларованих ЄС у документі «Демографічні зміни в Європі: інструментарій для дій»[245] принципів забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків, недискримінації та справедливості між поколіннями, врахування інтересів жителів сільських та віддалених районів, залучення органів влади всіх рівнів до пошуку та реалізації відповідей на демографічні виклики.

Важливим чинником розвитку інклюзивної освіти є євроінтеграційний курс України. Гармонізація національного законодавства

[243] Про схвалення Національної стратегії розвитку інклюзивного навчання на період до 2029 року та затвердження операційного плану заходів з її реалізації на 2024–2026 роки : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 7 червня 2024 р. № 527-р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/527-2024-p#Text

[244] Хартія основних прав Європейського Союзу. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/euro/6211

[245] Таблиця ключових документів ЄС для вирішення демографічних змін та управління ними. Communication from the commission to the European parliament, the council, the European economic and social committee and the committee of the regions. Demographic change in Europe: a toolbox for action. URL: https://eurlex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A52023DC0577

з європейськими нормами вимагає впровадження сучасних підходів до забезпечення доступності освіти, створення безбар'єрного середовища та розвитку інклюзивної культури в закладах освіти. У цьому контексті особливого значення набуває реалізація положень міжнародних документів щодо захисту прав осіб з інвалідністю та забезпечення їхньої повноцінної участі в освітньому процесі.

Актуальність проблеми посилюється також умовами воєнного стану, які спричинили зростання кількості дітей та молоді, що потребують додаткової психологічної, соціальної та освітньої підтримки. Так з 24 лютого 2022 року по 01 червня 2026 року за офіційними даними: загинуло 707 дітей, поранені – 2548, зниклі – 2317, знайдені – 54222, депортовані та/або примусово переміщені – 20570, повернені – 2223, постраждалі від сексуального насильства – 23 дитини[246].

Крім того освітня система України стикається з необхідністю оперативного реагування на нові виклики, пов'язані із забезпеченням доступності навчання для внутрішньо переміщених осіб, осіб із травматичним досвідом та інших категорій здобувачів освіти з особливими потребами.

Суттєвий вплив на розвиток інклюзивної освіти здійснюють процеси цифрової трансформації суспільства. Використання сучасних інформаційно-комунікаційних технологій створює додаткові можливості для забезпечення доступності освітніх ресурсів, організації дистанційного навчання та індивідуалізації освітнього процесу. Цифрові технології стають важливим інструментом подолання освітніх бар'єрів і розширення можливостей для здобуття освіти особами з різними освітніми потребами.

Особливого значення питання розвитку інклюзивної освіти набуває у системі вищої освіти, де створення доступного освітнього середовища є необхідною умовою підготовки конкурентоспроможних фахівців. Для спеціальності В13 «Бібліотечна, інформаційна та архівна справа»[247, 248] це питання має додаткову актуальність, оскільки професійна діяльність майбутніх фахівців безпосередньо пов'язана із забезпеченням доступу до інформації, розвитком цифрових сервісів та створенням безбар'єрного інформаційного простору.

---

[246] Діти війни. URL: https://childrenofwar.gov.ua/

[247] Про затвердження стандарту вищої освіти за спеціальністю 029 «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа» для першого (бакалаврського) рівня вищої освіти : Наказ Міністерства освіти і науки України від 12.12.2018 № 1378. URL: https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/vishcha-osvita/zatverdzeni%20standarty/2021/07/28/029-Inform.bibliot.ta.arkh.spr-bakalavr.28.07.pdf

[248] В13 Бібліотечна, інформаційна та архівна справа. Офіційний сайт Національного університету «Одеська політехніка». URL: https://op.edu.ua/specialnosti-podgotovki/b13

Підготовка фахівців спеціальності В13 «Бібліотечна, інформаційна та архівна справа» в умовах інклюзивного освітнього середовища має низку особливостей, зумовлених як специфікою професійної діяльності, так і сучасними вимогами до забезпечення доступності інформації. Насамперед освітній процес повинен бути орієнтований на формування компетентностей, необхідних для роботи в умовах соціального різноманіття та взаємодії з різними категоріями користувачів інформаційних ресурсів. Це передбачає володіння знаннями щодо інформаційної доступності, цифрової інклюзії, створення доступних електронних ресурсів та організації обслуговування осіб з різними потребами.

Значну роль у професійній підготовці відіграє використання сучасних цифрових технологій. Сьогодні інформаційна діяльність значною мірою здійснюється в електронному середовищі, що потребує від майбутніх фахівців уміння працювати з цифровими бібліотеками, електронними архівами, базами даних, інформаційно-пошуковими системами та платформами дистанційного доступу до інформації. Водночас важливим складником підготовки є опанування технологій створення доступних електронних ресурсів для осіб з порушеннями зору, слуху та іншими особливими потребами.

Відповідно, інклюзивне освітнє середовище виступає не лише умовою навчання, а й важливим чинником формування професійної компетентності майбутніх фахівців. Необхідність врахування індивідуальних особливостей здобувачів стимулює заклади вищої освіти до впровадження сучасних педагогічних технологій, гнучких форм організації навчання та інноваційних методів оцінювання результатів навчання.

Інклюзивний підхід також відіграє важливу роль у формуванні соціально відповідального академічного середовища. Спільне навчання здобувачів із різними потребами та можливостями сприяє розвитку толерантності, взаємоповаги, емпатії та культури різноманіття. У процесі навчання студенти набувають досвіду конструктивної взаємодії, що є важливим чинником їхньої подальшої професійної та громадянської діяльності.

Розвиток інклюзивної освіти в Україні є важливою передумовою реалізації конституційного права громадян на освіту, формування соціально відповідального суспільства та інтеграції держави до європейського освітнього простору. Забезпечення рівних можливостей для всіх учасників освітнього процесу сприяє підвищенню якості освіти, соціальній згуртованості та сталому розвитку суспільства в цілому.

В умовах цифрової трансформації суспільства особливого значення набуває формування цифрової та інклюзивної компетентності

майбутніх фахівців. Вони повинні володіти навичками створення доступного вебконтенту, адаптації цифрових документів відповідно до міжнародних стандартів доступності, використання спеціалізованого програмного забезпечення та організації безбар'єрного доступу до інформаційних ресурсів.

Таким чином, підготовка фахівців інформаційної сфери в умовах інклюзивного освітнього середовища має комплексний характер і спрямована на формування професійних, цифрових та соціальних компетентностей, необхідних для забезпечення рівного доступу до інформації та інформаційних послуг. Реалізація інклюзивного підходу у професійній підготовці сприяє формуванню висококваліфікованих фахівців, здатних ефективно працювати в умовах цифрового суспільства, дотримуючись принципів доступності, рівності та соціальної відповідальності.

Відповідно до Рекомендації Ради (ЄС) 2021/1004 про встановлення Європейської гарантії для дітей[249] (далі – Рекомендація) було розроблено Національний план щодо впровадження Європейської гарантії для дітей в Україні на період до 2030 року яким визначено найбільш вразливі категорії дітей, які потребують підтримки, та основні заходи, що будуть здійснюватися щодо дітей з метою подолання соціальної ізоляції та забезпечення доступу до базових соціальних, освітніх, медичних послуг, здорового харчування та житла. В основу підходу Кабінету Міністрів України щодо імплементації Рекомендації у законодавство закладено принципи інклюзивності, рівності та соціальної підтримки найбільш вразливих категорій дітей[250].

Інклюзивна освіта є одним із пріоритетних напрямів розвитку сучасної освітньої системи, що ґрунтується на забезпеченні рівного доступу до якісної освіти для всіх здобувачів незалежно від їхніх індивідуальних особливостей, стану здоров'я, соціального статусу чи інших факторів. Вона передбачає створення таких умов навчання, за яких особи з особливими освітніми потребами можуть здобувати освіту разом з іншими учасниками освітнього процесу в єдиному освітньому середовищі.

Погоджуємось з думкою Шевчук Г. Й. про те, що інклюзивна освіта дає змогу молоді з особливими освітніми потребами (ООП) утілити свої законні права на навчання на всіх рівнях. Процес інклюзивного навчання

[249] Рекомендації Ради (ЄС) 2021/1004 про встановлення Європейської гарантії для дітей. URL: https://eur-lex.europa.eu/eli/reco/2021/1004/oj/eng

[250] Про впровадження Європейської гарантії для дітей в Україні : Постанова Кабінету Міністрів України від 19 листопада 2025 р. № 1558. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1558-2025-п#Text

у закладах вищої освіти сприяє задоволенню однієї із актуальних потреб студентів із ООП – ефективній соціалізації, оскільки відбувається формування оптимальних засобів і ресурсів для побудови та самоорганізації особистої, професійної і громадської діяльності. У межах організації інклюзивного навчання відбувається динамічне й повноцінне наповнення основних сфер соціалізації здобувачів вищої освіти з ООП: діяльності, спілкування, самосвідомості[251].

Сутність інклюзивної освіти полягає не лише у фізичному включенні осіб з особливими освітніми потребами до загального освітнього простору, а й у забезпеченні їхньої повноцінної участі в усіх аспектах освітнього процесу. Інклюзія орієнтована на усунення бар'єрів у навчанні, соціальній взаємодії та професійному розвитку, а також на створення сприятливих умов для реалізації потенціалу кожної особистості.

У сучасному науковому дискурсі інклюзивна освіта розглядається як система освітніх послуг, що базується на принципах недискримінації, рівності можливостей та поваги до людської гідності. Її метою є забезпечення права кожної людини на освіту шляхом адаптації освітнього середовища до різноманітних потреб здобувачів освіти.

На даний час сформувалися два підходи до розуміння інклюзивної освіти. У вузькому розумінні її трактують як діяльність з інтеграції дітей з особливими освітніми потребами у систему освіти та громаду; у широкому розумінні вона стосується усіх дітей, що належать до категорії вразливих[252].

У 2020 році в Концепції розвитку інклюзивної освіти були визначені основні принципи розвитку інклюзивної освіти, а саме:

1) науковість (розробка теоретико-методологічних основ інклюзивного навчання, програмно-методичного інструментарію, аналіз і моніторинг результатів впровадження інклюзивного навчання, оцінка ефективності технологій, що використовуються для досягнення позитивного результату, проведення незалежної експертизи);

2) системність (забезпечення рівного доступу до якісної освіти дітей з особливими освітніми потребами, наступності між рівнями освіти: рання допомога – дошкільна освіта – загальна середня освіта);

3) варіативність, корекційна спрямованість (організація особистісно орієнтованого навчального процесу у комплексі з корекційно-розвитковою

[251] Шевчук Г. Й. Інклюзивна освіта у вищій школі: виклики та перспективи. *Академічні студії. Серія «Педагогіка»*, Вип. 3. Ч. 2, 2021. С. 151–157. DOI: https://doi.org/10.52726/as.pedagogy/2021.3.2.23.

[252] Горішна Н. М. Інклюзивна освіта: підходи до розуміннята виклики розвитку. С. 23–29. DOI: 10.5281/zenodo.3730642

роботою для задоволення соціально-освітніх потреб, створення умов для соціально-трудової реабілітації, інтеграції в суспільство дітей з порушеннями психофічного розвитку, у тому числі дітей-інвалідів);

4) індивідуалізація (здійснення особистісно орієнтованого індивідуального, диференційованого підходу);

5) соціальна відповідальнісь сім'ї (виховання, навчання і розвиток дитини; створення належних умов для розвитку її природних здібностей, участь у навчально-реабілітаційному процесі);

6) міжвідомча інтеграція та соціальне партнерство (координація дій різних відомств, соціальних інституцій, служб з метою оптимізації процесу освітньої інтеграції дітей з особливими освітніми потребами)[253].

Особливого значення зазначені принципи набувають у системі вищої освіти, де інклюзивний підхід сприяє не лише забезпеченню права на освіту, а й формуванню професійних компетентностей, соціальної активності та конкурентоспроможності майбутніх фахівців. Для спеціальності В13 «Бібліотечна, інформаційна та архівна справа» реалізація принципів інклюзивної освіти пов'язана із забезпеченням доступу до інформаційних ресурсів, використанням цифрових технологій підтримки навчання та формуванням у здобувачів навичок роботи в різноманітному соціальному середовищі.

Розвиток інклюзивної освіти в Україні ґрунтується на міжнародних стандартах у сфері захисту прав людини та національному законодавстві, яке гарантує рівний доступ до освіти для всіх громадян, зокрема осіб з особливими освітніми потребами. Нормативно-правове забезпечення інклюзивного навчання у закладах вищої освіти спрямоване на створення умов для реалізації права кожної особи на здобуття якісної освіти, професійний розвиток і соціальну інтеграцію.

У статті 53 Конституції України визначено, що кожен має право на освіту, а держава забезпечує доступність і безоплатність освіти у державних та комунальних закладах[254]. Конституційні норми стали базою для подальшого формування законодавства щодо інклюзивного навчання.

Право на освіту є одним із фундаментальних прав людини, закріплених міжнародними та національними нормативно-правовими актами. В умовах становлення інклюзивного суспільства особливого значення набуває забезпечення рівного доступу до вищої освіти для осіб з особливими

[253] Про затвердження Концепції розвитку інклюзивного навчання : Наказ Міністерства освіти і науки України від 01.10.2010 № 912. URL: https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0912290-10#Text

[254] Конституція України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР: URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text

освітніми потребами. Реалізація цього права сприяє не лише здобуттю професійної кваліфікації, а й соціальній інтеграції, самореалізації та підвищенню конкурентоспроможності особистості на ринку праці.

Важливе значення для розвитку інклюзивної освіти має ратифікована Україною Конвенція ООН про права осіб з інвалідністю, яка закріплює право осіб з інвалідністю на освіту без дискримінації та на засадах рівних можливостей. Стаття 24 Конвенції визначає обов'язок держави забезпечувати інклюзивну освіту на всіх рівнях, включаючи вищу освіту. Особам з інвалідністю повинна надаватись можливість засвоювати життєві та соціалізаційні навички, щоб полегшити їхню повну й рівну участь в процесі освіти і як членів місцевої спільноти, зокрема: сприяти засвоєнню абетки Брайля, альтернативних шрифтів, підсилювальних та альтернативних методів, способів і форматів спілкування, а також навичок орієнтації та мобільності й сприяти підтримці з боку однолітків і наставництву; сприяти засвоєнню жестової мови та заохоченню мовної самобутності глухих; забезпечити, щоб навчання осіб, зокрема дітей, які є сліпими, глухими чи сліпоглухими, здійснювалося найбільш підходящими для особи з інвалідністю мовами, методами і способами спілкування і в середовищі, яке максимально сприяє засвоєнню знань і соціальному розвиткові[255].

Ключовим нормативним актом у сфері освіти є Закон України «Про освіту», який закріплює принципи недискримінації, доступності та рівності прав у сфері освіти. Закон визначає інклюзивне освітнє середовище як сукупність умов, способів і засобів для спільного навчання, виховання та розвитку здобувачів освіти з урахуванням їхніх потреб та можливостей[256].

Водночас правові засади організації інклюзивного навчання у закладах вищої освіти визначає Закон України «Про вищу освіту», який гарантує рівний доступ до вищої освіти та передбачає створення спеціальних умов для здобувачів з особливими освітніми потребами. Заклади вищої освіти зобов'язані забезпечувати архітектурну, інформаційну та комунікаційну доступність освітнього середовища, а також надавати необхідну психолого-педагогічну підтримку[257].

У статті 4 Закону України «Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні» визначено, що діяльність держави щодо осіб з інвалідністю виявляється у створенні правових, економічних, політичних,

[255] Конвенція Організації Об'єднаних Націй про права осіб з інвалідністю від 13.12.2006 № 995_g71. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_g71#Text

[256] Про освіту : Закон України від 05.09.2017 № 2145-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text

[257] Про вищу освіту : Закон України від 01.07.2014 № 1556-VII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text

соціальних, психологічних та інших умов для забезпечення їхніх прав і можливостей нарівні з іншими громадянами для участі в суспільному житті[258].

Одним із пріоритетних напрямів державної політики є реалізація положень Національної стратегії із створення безбар'єрного простору в Україні, яка передбачає усунення фізичних, інформаційних та цифрових бар'єрів для осіб з інвалідністю та інших маломобільних груп населення. Реалізація права на вищу освіту передбачає насамперед забезпечення доступності освітнього середовища. Йдеться про створення безбар'єрного простору, що включає архітектурну доступність навчальних корпусів, гуртожитків, бібліотек та інших об'єктів інфраструктури закладу освіти. Важливим аспектом є також інформаційна доступність, яка забезпечується шляхом використання адаптованих освітніх ресурсів, спеціалізованого програмного забезпечення, електронних навчальних платформ та технічних засобів підтримки[259].

Суттєву роль у реалізації права на вищу освіту відіграє індивідуалізація освітнього процесу. Заклади вищої освіти повинні враховувати особливості навчальних потреб здобувачів освіти, застосовувати адаптовані форми та методи навчання, створювати умови для проходження практичної підготовки та складання підсумкового контролю. У разі потреби можуть використовуватися індивідуальні освітні траєкторії, гнучкі графіки навчання, дистанційні технології та інші механізми підтримки.

Важливим чинником забезпечення права на освіту є діяльність команд психолого-педагогічної підтримки здобувачів освіти з особливими освітніми потребами[260]. До їх функцій належать консультування, психолого-педагогічна підтримка, організація комунікації між викладачами та студентами, сприяння адаптації до освітнього середовища та вирішення питань, пов'язаних із навчанням і соціалізацією.

Особливого значення зазначені питання набувають у процесі підготовки здобувачів за спеціальністю В13 «Бібліотечна, інформаційна та архівна справа». Сучасна професійна діяльність у сфері інформаційного забезпечення, управління документами та цифровими ресурсами значною мірою базується на використанні інформаційно-комунікаційних

[258] Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні : Закон України від 21.03.1991 № 875-XII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/875-12#Text

[259] Про схвалення Національної стратегії із створення безбар'єрного простору в Україні на період до 2030 року : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 14 квітня 2021 р. № 366-р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/366-2021-р#Text

[260] Про внесення змін до Примірного положення про команду психолого-педагогічного супроводу дитини з особливими освітніми потребами в закладі загальної середньої та дошкільної освіти : Наказ Міністерства освіти і науки України від 29.05.2025 № 787. URL: https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0787729-25#Text

технологій, що відкриває додаткові можливості для осіб з особливими освітніми потребами. Використання електронних бібліотек, цифрових архівів, систем дистанційного навчання та спеціалізованих програм доступності сприяє ефективному засвоєнню навчального матеріалу та формуванню професійних компетентностей.

Разом із позитивними тенденціями залишаються певні проблеми, пов'язані з недостатнім рівнем матеріально-технічного забезпечення окремих закладів освіти, потребою в удосконаленні механізмів психолого-педагогічного супроводу, підвищенні рівня підготовки науково-педагогічних працівників до роботи в інклюзивному середовищі. Подолання цих викликів потребує комплексного підходу, що поєднує вдосконалення законодавчої бази, розвиток інклюзивної інфраструктури та впровадження сучасних освітніх технологій.

Таким чином, реалізація права на вищу освіту осіб з особливими освітніми потребами є важливою складовою державної політики у сфері освіти та соціального захисту. Створення доступного й інклюзивного освітнього середовища забезпечує рівні можливості для професійного розвитку, сприяє формуванню конкурентоспроможних фахівців та утвердженню принципів соціальної справедливості в українському суспільстві.

2 Особливості організації інклюзивного освітнього середовища у підготовці фахівців за спеціальністю В13 «Бібліотечна, інформаційна та архівна справа»

Однією з ключових умов ефективної реалізації інклюзивної освіти у закладах вищої освіти є адаптація освітніх програм та навчально-методичного забезпечення до потреб здобувачів освіти з особливими освітніми потребами. У сучасних умовах розвитку вищої освіти адаптація освітнього процесу розглядається як комплекс організаційних, педагогічних та технологічних заходів, спрямованих на забезпечення рівного доступу до навчання, формування професійних компетентностей та створення сприятливих умов для особистісного розвитку кожного здобувача.

Адаптація освітніх програм передбачає врахування індивідуальних можливостей, освітніх потреб та особливостей сприйняття інформації здобувачами освіти. При цьому основною метою є не спрощення змісту навчання, а забезпечення доступності його засвоєння шляхом використання різноманітних форм, методів і технологій навчання. Важливим

завданням закладів вищої освіти є створення умов, за яких особи з особливими освітніми потребами можуть опановувати освітню програму на рівні, визначеному стандартами вищої освіти.

У процесі адаптації освітніх програм особлива увага приділяється організації навчального процесу. Залежно від індивідуальних потреб здобувачів можуть застосовуватися гнучкі графіки навчання, індивідуальні освітні траєкторії, змішані та дистанційні форми навчання, а також альтернативні способи оцінювання результатів навчання. Такі підходи сприяють підвищенню академічної успішності та забезпечують можливість повноцінної участі здобувачів у всіх видах освітньої діяльності.

Важливим компонентом інклюзивного освітнього середовища є адаптація навчально-методичного забезпечення. Навчальні матеріали повинні бути доступними для різних категорій здобувачів освіти та враховувати особливості сприйняття інформації. З цією метою використовуються електронні підручники, цифрові освітні ресурси, аудіоматеріали, мультимедійні презентації, інтерактивні навчальні платформи та спеціалізоване програмне забезпечення. Для осіб із порушеннями зору можуть застосовуватися електронні тексти, сумісні з програмами екранного доступу, а для осіб із порушеннями слуху – субтитрування відеоматеріалів та візуалізація навчального контенту.

Особливої актуальності адаптація навчально-методичного забезпечення набуває у процесі підготовки здобувачів за спеціальністю В13 «Бібліотечна, інформаційна та архівна справа». Професійна діяльність фахівців інформаційної сфери безпосередньо пов'язана з роботою з інформаційними ресурсами, електронними документами, цифровими бібліотеками та архівними системами. Тому навчальні матеріали повинні бути доступними в різних форматах, а освітній процес має передбачати використання сучасних інформаційно-комунікаційних технологій, що забезпечують рівні можливості для всіх здобувачів освіти.

Ефективність адаптації освітніх програм значною мірою залежить від рівня готовності науково-педагогічних працівників до роботи в інклюзивному середовищі. Викладачі повинні володіти методиками диференційованого навчання, навичками використання цифрових технологій доступності та вміти враховувати індивідуальні особливості здобувачів під час організації освітнього процесу. Важливим напрямом роботи є також постійне оновлення навчально-методичних матеріалів відповідно до сучасних вимог інклюзивної освіти та розвитку інформаційних технологій.

Отже, адаптація освітніх програм та навчально-методичного забезпечення є необхідною передумовою реалізації права осіб з особливими

освітніми потребами на якісну вищу освіту. Вона сприяє створенню доступного освітнього середовища, підвищенню ефективності навчання та забезпеченню рівних можливостей для професійної підготовки майбутніх фахівців спеціальності В13 «Бібліотечна, інформаційна та архівна справа».

Цифрова трансформація освіти є одним із ключових чинників розвитку інклюзивного освітнього середовища у закладах вищої освіти. Сучасні цифрові технології створюють широкі можливості для забезпечення доступності освітніх ресурсів, індивідуалізації навчання та підтримки здобувачів освіти з особливими освітніми потребами. Наприклад, викладачі всіх рівнів освіти мають можливість безкоштовно пройти навчання в онлайн-курсі «Академія ШІ для освітян від Google». Їх використання сприяє подоланню фізичних, комунікаційних та інформаційних бар'єрів, забезпечуючи рівні умови для здобуття якісної освіти.

В умовах цифровізації освітнього процесу особливого значення набуває застосування інформаційно-комунікаційних технологій, які дозволяють адаптувати навчальні матеріали відповідно до індивідуальних потреб здобувачів освіти. Електронні освітні ресурси, системи дистанційного навчання, інтерактивні платформи та цифрові бібліотеки забезпечують доступ до навчальної інформації незалежно від місця перебування особи та її фізичних можливостей.

Одним із найбільш поширених інструментів забезпечення інклюзивності є системи управління навчанням (Learning Management Systems), які дозволяють організовувати освітній процес у змішаному або дистанційному форматі. Такі системи забезпечують доступ до навчальних матеріалів, виконання практичних завдань, проходження тестування та комунікацію між викладачами і здобувачами освіти. Використання цифрових платформ сприяє підвищенню гнучкості навчального процесу та врахуванню індивідуальних освітніх потреб.

Наприклад, для проведення опитування здобувачів освіти можна використати такі ресурси як: Kahoot, Google Форми, Quizizz, Mentimeter, Nearpod та інші. Для візуалізації інформації можна скористатись такими сервісами як: Genially, Prezi, Thinglink. При створенні інтерактивних завдань допоможуть такі програми як: LearningApps.org, WordWall, Електронний помічних вчителя, інтерактивні дошки: Padlet, Jambord. Можна, взагалі, створити власний інтерактивний курс використовуючи такі ресурси як: Articulate Storyline, Adobe Captivate та інші.

Суттєві можливості для підвищення доступності освіти відкриває використання технологій штучного інтелекту. Сучасні системи автоматичного

розпізнавання мовлення, синтезу голосу, перекладу тексту, створення субтитрів та персоналізованого навчання сприяють адаптації освітнього контенту до потреб конкретного здобувача освіти. Інтелектуальні цифрові помічники можуть забезпечувати навігацію освітніми ресурсами, автоматизоване консультування та підтримку навчальної діяльності .Для створення індивідуальних завдань здобувачів з особливими освітніми потребами можна скористатись такими ресурсами як: Gamma, ChatGPT, Visme, Beautiful.ai, Prezi AI, Curipod, Slides AI тощо.

Важливим елементом інклюзивного освітнього середовища є застосування засобів інформаційної доступності. Для осіб із порушеннями зору використовуються програми екранного озвучування, системи синтезу мовлення, електронні тексти у форматах, сумісних із програмами читання з екрана, а також технології збільшення зображення та контрастності тексту. Для здобувачів із порушеннями слуху важливими є субтитрування відеоматеріалів, автоматичне розпізнавання мовлення, переклад жестовою мовою та візуалізація навчальної інформації. Особи з порушеннями опорно-рухового апарату можуть використовувати спеціалізовані пристрої введення інформації, голосове керування комп'ютером та адаптивні інтерфейси.

Особливого значення цифрові технології набувають у процесі підготовки здобувачів за спеціальністю В13 «Бібліотечна, інформаційна та архівна справа». Професійна діяльність майбутніх фахівців безпосередньо пов'язана з організацією, збереженням, пошуком та поширенням інформації в електронному середовищі. Тому освітній процес має передбачати використання сучасних цифрових ресурсів, електронних бібліотек, інформаційно-пошукових систем, цифрових архівів та хмарних технологій. Водночас здобувачі повинні набувати знань щодо забезпечення інформаційної доступності для різних категорій користувачів, у тому числі осіб з інвалідністю.

Сучасні цифрові технології також сприяють розвитку концепції універсального дизайну в освіті, яка передбачає створення навчальних ресурсів, доступних для максимально широкого кола користувачів без необхідності додаткової адаптації. Універсальний дизайн навчання забезпечує можливість отримання інформації різними способами, використання альтернативних форм представлення навчального матеріалу та різноманітних засобів демонстрації результатів навчання.

Разом із тим ефективне використання цифрових технологій потребує належного матеріально-технічного забезпечення закладів вищої освіти, підготовки науково-педагогічних працівників та постійного оновлення цифрової інфраструктури. Важливим завданням залишається забезпечення доступності

офіційних вебресурсів закладів освіти, електронних бібліотек та навчальних платформ відповідно до міжнародних стандартів вебдоступності[261].

Інклюзивна компетентність розглядається як інтегральна характеристика особистості фахівця, що включає систему знань, умінь, навичок, професійних цінностей і особистісних якостей, необхідних для ефективної взаємодії з людьми, які мають різні освітні, соціальні та комунікативні потреби. Вона передбачає усвідомлення принципів інклюзії, готовність до роботи в різноманітному соціальному середовищі, здатність забезпечувати рівний доступ до інформаційних ресурсів та послуг.

Структура інклюзивної компетентності майбутніх фахівців інформаційної діяльності охоплює кілька взаємопов'язаних компонентів. Когнітивний компонент включає знання про нормативно-правові засади інклюзивної освіти, особливості різних категорій осіб з особливими освітніми потребами, принципи безбар'єрності, універсального дизайну та інформаційної доступності. Діяльнісний компонент передбачає здатність застосовувати ці знання у професійній діяльності, використовувати адаптивні технології, організовувати доступне інформаційне середовище та надавати інформаційні послуги з урахуванням потреб різних груп користувачів. Ціннісно-мотиваційний компонент характеризується позитивним ставленням до інклюзії, повагою до людської гідності, толерантністю та готовністю до професійної взаємодії в умовах соціального різноманіття.

Формування інклюзивної компетентності має здійснюватися комплексно протягом усього періоду навчання у закладі вищої освіти. Важливу роль у цьому процесі відіграє зміст освітньо-професійної програми, який повинен передбачати вивчення питань інклюзії, доступності інформації, цифрової безбар'єрності та соціальної відповідальності інформаційних інституцій. Включення відповідних тем до навчальних дисциплін сприяє формуванню у здобувачів системного розуміння проблем інклюзії та шляхів їх вирішення в інформаційній сфері.

Ефективним засобом розвитку інклюзивної компетентності є використання практикоорієнтованих методів навчання. Виконання проєктів, аналіз професійних ситуацій, участь у волонтерських та соціальних ініціативах, пов'язаних із забезпеченням доступу до інформації для осіб з інвалідністю, дозволяють майбутнім фахівцям набути практичного досвіду застосування інклюзивних підходів. Особливу роль відіграє проходження практики в бібліотеках, архівах, інформаційних центрах та інших установах, які впроваджують принципи безбар'єрності та інформаційної доступності.

[261] Настанови з доступності вебвмісту (WCAG) 2.1. Рекомендація W3C від 5 червня 2018 року. URL: https://www.w3.org/Translations/WCAG21-ua/

Важливою умовою формування інклюзивної компетентності є створення інклюзивного освітнього середовища в самому закладі вищої освіти. Безпосередня взаємодія здобувачів освіти з різними категоріями учасників освітнього процесу сприяє розвитку емпатії, комунікативних навичок, соціальної відповідальності та готовності до професійної діяльності в умовах суспільного різноманіття.

Отже, формування інклюзивної компетентності майбутніх фахівців інформаційної діяльності є важливим складником їхньої професійної підготовки. Воно забезпечує готовність до створення доступного інформаційного середовища, надання якісних інформаційних послуг усім категоріям користувачів та реалізації принципів соціальної справедливості й рівних можливостей у професійній діяльності. В умовах цифрової трансформації суспільства інклюзивна компетентність стає необхідною складовою професіоналізму сучасного фахівця інформаційної сфери.

3 Перспективи розвитку інклюзивної підготовки фахівців інформаційної сфери в Україні

Розвиток інклюзивної освіти є одним із пріоритетних напрямів освітньої політики багатьох держав світу. Міжнародний досвід свідчить про те, що ефективна реалізація принципів інклюзії сприяє забезпеченню рівного доступу до освіти, підвищенню соціальної згуртованості та формуванню безбар'єрного середовища. Для України вивчення та впровадження кращих зарубіжних практик є важливою умовою вдосконалення системи інклюзивної освіти, зокрема у сфері вищої освіти та підготовки майбутніх фахівців інформаційної діяльності.

Концептуальну основу розвитку інклюзивної освіти на міжнародному рівні становлять положення Конвенції ООН про права осіб з інвалідністю[262], Саламанської декларації ЮНЕСКО 1994 року[263], а також Цілей сталого розвитку ООН до 2030 року[264]. У цих документах наголошується на необхідності забезпечення якісної, доступної та інклюзивної освіти для всіх без винятку осіб незалежно від їхніх індивідуальних особливостей.

[262] Конвенція Організації Об'єднаних Націй про права осіб з інвалідністю від 13.12.2006 № 995_g71. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_g71#Text

[263] Саламанська декларація про принципи, політику та практичну діяльність у галузі освіти осіб з особливими освітніми потребами та Рамки Дій. Організація об'єднаних націй з питань освіти, науки та культури (ЮНЕСКО) від 10.06.1994. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_001-94#Text

[264] ЦСР у дії. URL: https://www.undp.org/uk/ukraine/tsili-staloho-rozvytku

Значного успіху у впровадженні інклюзивної освіти досягли країни Північної Європи. У Фінляндії освітня політика базується на принципі рівності та індивідуальної підтримки кожного здобувача освіти. Заклади освіти забезпечують раннє виявлення освітніх потреб, гнучке коригування освітніх програм та широке використання цифрових технологій підтримки навчання. Важливою особливістю фінської моделі є орієнтація не на адаптацію здобувача до системи освіти, а на адаптацію самої системи до потреб здобувача[265].

У Норвегії значна увага приділяється створенню універсального освітнього середовища, яке спочатку проєктується з урахуванням потреб різних категорій користувачів. У цих країнах активно впроваджуються принципи універсального дизайну навчання, що забезпечують доступність освітніх ресурсів та технологій без необхідності їх подальшої адаптації[266].

Одним із найбільш ефективних інноваційних підходів є впровадження концепції універсального дизайну навчання (Universal Design for Learning, UDL). Її сутність полягає у створенні освітнього середовища, навчальних матеріалів та методів викладання, які є доступними для максимально широкого кола здобувачів без необхідності подальшої адаптації. Універсальний дизайн передбачає використання різних способів подання навчальної інформації, альтернативних форм виконання завдань та гнучких механізмів оцінювання результатів навчання.

Показовим є також досвід Сполучених Штатів Америки, де функціонує розвинена система підтримки студентів з інвалідністю. Заклади вищої освіти мають спеціалізовані служби доступності, які координують процес адаптації освітнього середовища, надають консультаційну підтримку та забезпечують використання допоміжних технологій. Важливу роль відіграє законодавче закріплення вимог щодо доступності освітніх послуг та недопущення дискримінації[267].

У країнах Європейського Союзу активно впроваджується концепція цифрової інклюзії, яка передбачає забезпечення доступності електронних ресурсів, вебсайтів, цифрових бібліотек та освітніх платформ. Особлива увага приділяється дотриманню міжнародних стандартів вебдоступності, використанню адаптивних технологій та створенню відкритих освітніх ресурсів для осіб з різними потребами. На сьогодні здійснюється значна

[265] Фінська система освіти. URL: https://infofinland.fi/uk/education/the-finnish-education-system

[266] Ославська С. Універсальний дизайн: досвід Норвегії. URL: https://platfor.ma/magazine/text-sq/pb/universal-design-norway/

[267] Цимбалюк С. М. Особливості діяльності центів академічного успіху в університетах США : дис. … докт. філос. зі спец. 011 Освітні, педагогічні науки : Київський столичний університет імені Бориса Грінченка. Київ, 2026. 262 с. С. 176.

кількість освітніх заходів, спрямованих на формування цифрових навичок, проте вони не мають системного характеру, забезпечують формування лише окремих навичок та не вирішують питань низького рівня володіння цифровими навичками в суспільстві та обізнаності щодо цифрових прав громадян[268].

Для системи вищої освіти України особливий інтерес становить досвід підготовки фахівців інформаційної сфери в зарубіжних університетах. Освітні програми з бібліотечної, інформаційної та архівної справи дедалі частіше включають навчальні модулі з цифрової доступності, інклюзивного інформаційного обслуговування, універсального дизайну та організації роботи з різними категоріями користувачів. Такий підхід дозволяє формувати у майбутніх фахівців готовність до професійної діяльності в умовах соціального та культурного різноманіття.

Імплементація міжнародного досвіду в українську систему вищої освіти потребує комплексного підходу. Насамперед доцільним є подальше вдосконалення нормативно-правової бази відповідно до європейських стандартів інклюзивності та безбар'єрності. Важливим напрямом є розвиток цифрової інфраструктури закладів освіти, забезпечення доступності електронних ресурсів та впровадження сучасних технологій підтримки навчання. Не менш актуальним залишається підвищення кваліфікації науково-педагогічних працівників з питань інклюзивної освіти та універсального дизайну навчання.

Для підготовки здобувачів за спеціальністю В13 «Бібліотечна, інформаційна та архівна справа» перспективним є впровадження навчальних курсів із цифрової доступності, інформаційної інклюзії та управління доступними інформаційними ресурсами. Доцільним також є розширення міжнародного співробітництва між закладами вищої освіти, участь у програмах академічної мобільності та реалізація спільних освітніх проєктів, спрямованих на розвиток інклюзивних практик.

Важливим напрямом забезпечення доступності освітніх послуг є розвиток цифрових освітніх технологій. Автоматизовані інструменти перевірки доступності можуть виявити багато проблем із доступністю контенту, наприклад зображення без альтернативного тексту, контрастність, поля без міток тощо. Такі інструменти є важливою частиною загального забезпечення доступності та процесу контролю якості. Незважаючи на це, автоматизовані інструменти не можуть виявити

[268] Про схвалення Концепції розвитку цифрових компетентностей та затвердження плану заходів з її реалізації : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 3 березня 2021 р. № 167-р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/167-2021-p#Text

всі потенційні проблеми доступності. Серед основних методів оцінки слід виділити автоматизоване і ручне тестування. Автоматизоване тестування – це перевірка вебсайта на доступність з допомогою спеціальних плагінів, наприклад Wave, Axe, Lighthouse, Accessibility insight тощо. Також сюди належить перевірка електронних документів вбудованими засобами Microsoft Office та Adobe Acrobat DC[269].

Настанови з доступності вебвмісту (WCAG) 2.1 охоплюють широкий спектр рекомендацій щодо того, як зробити вебвміст доступнішим. Якщо дотримуватися цих вказівок, можна зробити контент доступнішим для більш широкого кола людей з інвалідністю, зокрема пристосувати його для незрячих і людей зі слабким зором, тих, хто не чує або має порушення слуху, тих, хто має порушення рухливості, порушення мовлення, світлочутливості та комбінації цих станів, а також забезпечити адаптацію для людей з труднощами у навчанні та з когнітивними порушеннями. Однак все одно задовольнити потреби всіх користувачів з такими порушеннями неможливо. Ці настанови стосуються доступності вебвмісту на настільних комп'ютерах, ноутбуках, планшетах і мобільних пристроях[270].

Використання систем дистанційного навчання, хмарних сервісів, інтерактивних платформ та мобільних застосунків значно розширює можливості доступу до освіти для осіб з різними освітніми потребами. Особливу роль відіграють електронні освітні ресурси, які можуть бути представлені у різних форматах: текстовому, аудіальному, візуальному або мультимедійному, що дозволяє враховувати індивідуальні особливості сприйняття інформації.

Інноваційним напрямом є також розвиток адаптивного навчання, яке базується на використанні цифрових платформ для автоматичного налаштування складності, темпу та змісту навчального матеріалу відповідно до індивідуальних можливостей здобувача. Такий підхід сприяє підвищенню ефективності навчання та створює умови для реалізації індивідуальної освітньої траєкторії.

У закладах вищої освіти дедалі ширше застосовуються технології віртуальної та доповненої реальності. Вони дозволяють моделювати професійні ситуації, проводити практичні заняття та забезпечувати інтерактивне засвоєння навчального матеріалу незалежно від фізичних можливостей здобувачів освіти. Такі технології особливо ефективні під

[269] Попов Д. Короткий посібник з цифрової доступності. 73 с. С. 65–66. URL: https://www.undp.org/sites/g/files/zskgke326/files/2023-06/korotkiy_posibnik_z_cifrovoi_dostupnosti_-_ukr.pdf

[270] Настанови з доступності вебвмісту (WCAG) 2.1. Рекомендація W3C від 5 червня 2018 року. URL: https://www.w3.org/Translations/WCAG21-ua/

час формування професійних компетентностей та розвитку практичних навичок. Наприклад, для курсантів Одеського державного університету внутрішніх справ було проведено курс практичних занять з англійської мови професійного спрямування у межах міжнародного проєкту Посольства США в Україні «Віртуальний викладач»[271].

Для спеціальності В13 «Бібліотечна, інформаційна та архівна справа» інноваційні підходи до забезпечення доступності освітніх послуг мають особливе значення. Майбутні фахівці повинні не лише користуватися сучасними цифровими технологіями, а й уміти створювати доступні інформаційні продукти та сервіси. Професійна підготовка має включати опанування технологій вебдоступності, створення адаптованих електронних документів, управління цифровими колекціями та організації інформаційного обслуговування різних категорій користувачів.

Важливим інноваційним підходом є також розвиток відкритих освітніх ресурсів та відкритої науки. Відкриті освітні ресурси (англ. Open Educational Resources (OER)) – це матеріали для навчання, викладання та дослідницької діяльності в будь-якому форматі та середовищі, які: знаходяться суспільному надбанні або захищені авторським правом; видані за відкритою ліцензією, що дозволяє безкоштовний доступ, повторне використання, перепризначення, адаптацію та повторне розповсюдження іншими особами (термін запропонований на Форумі ЮНЕСКО 2002 р.)[272].

Відкритий доступ до навчальних матеріалів, наукових публікацій, електронних бібліотек та цифрових архівів сприяє розширенню освітніх можливостей для осіб з особливими освітніми потребами та забезпечує рівні умови доступу до знань.

Перспективним напрямом залишається формування безбар'єрного цифрового освітнього середовища, яке поєднує доступну інфраструктуру, адаптований навчальний контент, сучасні інформаційно-комунікаційні технології та ефективну систему підтримки здобувачів освіти. Реалізація такого підходу сприяє підвищенню якості освітніх послуг, розвитку інклюзивної культури та забезпеченню права кожної особи на освіту.

Сучасний етап розвитку української системи вищої освіти характеризується активними процесами цифрової трансформації та інтеграції до Європейського простору вищої освіти. Ці процеси зумовлюють необхідність модернізації професійної підготовки фахівців

[271] Курсанти ОДУВС пройшли навчання у межах міжнародного проєкту Посольства США в Україні «Віртуальний викладач». URL: https://oduvs.edu.ua/news/kursanti_oduvs_projsli_navcanna_u_mezah_miznarodnogo_proektu_posol_stva_ssa_v_ukraini_virtual_nij_vikladac

[272] Відкриті освітні ресурси. URL: https://www.library.kpi.ua/open-educational-resources/

спеціальності В13 «Бібліотечна, інформаційна та архівна справа», зміст діяльності яких дедалі більше пов'язаний із цифровими технологіями, управлінням інформаційними ресурсами, забезпеченням інформаційної доступності та розвитком цифрового суспільства. У таких умовах особливого значення набуває вдосконалення освітніх програм, методів навчання та професійних компетентностей майбутніх фахівців відповідно до європейських стандартів якості освіти.

Одним із пріоритетних напрямів модернізації підготовки є оновлення змісту освітньо-професійних програм з урахуванням сучасних тенденцій розвитку інформаційної сфери. Освітні компоненти повинні охоплювати питання цифрового управління документами, електронного архівування, інформаційної аналітики, управління даними, цифрових комунікацій, кібербезпеки та інформаційної доступності. Важливим завданням є забезпечення відповідності освітніх програм європейським кваліфікаційним рамкам та вимогам ринку праці.

В умовах стрімкого розвитку інформаційних технологій важливим є формування здатності до постійного професійного саморозвитку та опанування нових цифрових інструментів.

Одним із важливих напрямів є посилення практичної складової професійної підготовки. Доцільним є розширення співпраці закладів вищої освіти з бібліотеками, архівними установами, інформаційними центрами, органами державної влади, громадськими організаціями та ІТ-компаніями. Така взаємодія сприятиме набуттю здобувачами практичного досвіду роботи з сучасними інформаційними ресурсами та технологіями.

Перспективним напрямом є також розвиток дослідницьких компетентностей майбутніх фахівців. Сучасний ринок праці потребує спеціалістів, здатних аналізувати великі масиви інформації, здійснювати моніторинг інформаційних процесів, працювати з цифровими даними та брати участь у створенні інноваційних інформаційних продуктів. Тому освітній процес має бути орієнтований на поєднання професійної підготовки з науково-дослідною діяльністю.

В умовах цифрової трансформації та євроінтеграції важливим завданням залишається формування у майбутніх фахівців соціальної відповідальності, інформаційної культури та готовності до роботи в інклюзивному середовищі. Професійна діяльність фахівців спеціальності В13 передбачає забезпечення відкритого та рівного доступу до інформації, що потребує дотримання принципів етики, недискримінації та поваги до різноманітності.

Таким чином, удосконалення підготовки фахівців спеціальності В13 «Бібліотечна, інформаційна та архівна справа» в умовах цифрової трансформації та євроінтеграції має здійснюватися на основі комплексного підходу, що поєднує оновлення змісту освіти, розвиток цифрових та інклюзивних компетентностей, впровадження інноваційних технологій навчання, посилення практичної підготовки та розширення міжнародного співробітництва. Реалізація цих напрямів сприятиме підготовці висококваліфікованих фахівців, здатних ефективно працювати в сучасному інформаційному суспільстві та забезпечувати доступність інформаційних ресурсів для всіх категорій користувачів.

Висновки

Інклюзивна освіта є важливою складовою модернізації системи вищої освіти України та одним із ключових механізмів забезпечення реалізації права кожної людини на якісну освіту незалежно від її індивідуальних особливостей. Упровадження принципів інклюзії у діяльність закладів вищої освіти сприяє формуванню безбар'єрного освітнього середовища, забезпеченню рівності можливостей та розвитку соціально відповідального суспільства.

Дослідження засвідчило, що нормативно-правове забезпечення інклюзивного навчання в Україні загалом відповідає міжнародним стандартам у сфері захисту прав осіб з особливими освітніми потребами. Водночас ефективна реалізація законодавчих положень потребує подальшого вдосконалення механізмів їх практичного впровадження, розвитку інклюзивної інфраструктури та підвищення рівня готовності закладів вищої освіти до роботи в умовах освітньої інклюзії.

Встановлено, що важливими умовами організації інклюзивного освітнього середовища є адаптація освітніх програм, удосконалення навчально-методичного забезпечення, використання сучасних цифрових технологій та засобів інформаційної доступності. Застосування принципів універсального дизайну навчання, дистанційних освітніх платформ, адаптивних цифрових ресурсів та спеціалізованих технологій підтримки сприяє підвищенню якості освітніх послуг і створює умови для успішного навчання здобувачів освіти з різними освітніми потребами.

Особливого значення інклюзивний підхід набуває у процесі підготовки фахівців спеціальності В13 «Бібліотечна, інформаційна та архівна

справа». Професійна діяльність майбутніх фахівців пов'язана із забезпеченням доступу до інформації, організацією інформаційного обслуговування та управлінням інформаційними ресурсами, що зумовлює необхідність формування інклюзивної компетентності, цифрової грамотності та навичок створення доступного інформаційного середовища для всіх категорій користувачів.

Аналіз міжнародного досвіду показав, що успішна реалізація інклюзивної освіти базується на принципах доступності, індивідуалізації навчання, універсального дизайну та широкого використання цифрових технологій. Використання кращих практик європейських країн і їх адаптація до українських умов сприятимуть підвищенню ефективності підготовки майбутніх фахівців інформаційної сфери та розвитку інклюзивної культури в закладах вищої освіти.

Установлено, що подальше вдосконалення професійної підготовки фахівців спеціальності В13 в умовах цифрової трансформації та євроінтеграції має здійснюватися шляхом оновлення змісту освітніх програм, розвитку цифрових та інклюзивних компетентностей, впровадження інноваційних освітніх технологій, посилення практичної підготовки та розширення міжнародного співробітництва. Важливим напрямом залишається формування готовності майбутніх фахівців до створення доступних цифрових ресурсів, забезпечення інформаційної безбар'єрності та реалізації принципів рівного доступу до інформації.

Отже, організація інклюзивної освіти у підготовці фахівців спеціальності В13 «Бібліотечна, інформаційна та архівна справа» є необхідною умовою забезпечення якісної професійної освіти, розвитку інклюзивного суспільства та підготовки конкурентоспроможних фахівців, здатних ефективно працювати в умовах цифрової економіки, інформаційного суспільства та європейського освітнього простору.

Анотація

В статті проаналізовано теоретико-правові засади організації інклюзивної освіти у закладах вищої освіти України, зокрема у підготовці фахівців за спеціальністю В13 «Бібліотечна, інформаційна та архівна справа». Особливу увагу приділено формуванню навичок використання цифрових технологій доступності. Майбутні фахівці повинні володіти інструментами створення доступних електронних документів, вебресурсів і цифрових колекцій, знати основи вебдоступності, принципи універсального дизайну та особливості організації інформаційного

обслуговування осіб з порушеннями зору, слуху, опорно-рухового апарату та іншими особливими потребами. Такі компетентності є необхідними для професійної діяльності в умовах розвитку електронних бібліотек, цифрових архівів та інформаційних систем. Інноваційні підходи до забезпечення доступності освітніх послуг є важливим чинником розвитку інклюзивної вищої освіти. Їх впровадження створює умови для ефективного навчання, професійного становлення та соціальної інтеграції осіб з особливими освітніми потребами, а також сприяє підготовці сучасних фахівців інформаційної діяльності, здатних працювати в умовах цифрового та інклюзивного суспільства.

Література

1. Про схвалення Національної стратегії розвитку інклюзивного навчання на період до 2029 року та затвердження операційного плану заходів з її реалізації на 2024 – 2026 роки : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 7 червня 2024 р. № 527-р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/527-2024-р#Text
2. Хартія основних прав Європейського Союзу. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/euro/6211
3. Таблиця ключових документів ЄС для вирішення демографічних змін та управління ними. Communication from the commission to the European parliament, the council, the European economic and social committee and the committee of the regions. Demographic change in Europe: a toolbox for action. URL:https://eurlex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A52023DC0577
4. Діти війни. URL: https://childrenofwar.gov.ua/
5. Про затвердження стандарту вищої освіти за спеціальністю 029 «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа» для першого (бакалаврського) рівня вищої освіти : Наказ Міністерства освіти і науки України від 12.12.2018 № 1378. URL: https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/vishcha-osvita/zatverdzeni%20standarty/2021/07/28/029-Inform.bibliot.ta.arkh.spr-bakalavr.28.07.pdf
6. В13 Бібліотечна, інформаційна та архівна справа. Офіційний сайт Національного університету «Одеська політехніка». URL: https://op.edu.ua/specialnosti-podgotovki/b13
7. Рекомендації Ради (ЄС) 2021/1004 про встановлення Європейської гарантії для дітей: URL: https://eur-lex.europa.eu/eli/reco/2021/1004/oj/eng
8. Про впровадження Європейської гарантії для дітей в Україні : Постанова Кабінету Міністрів України від 19 листопада 2025 р. № 1558. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1558-2025-п#Text
9. Шевчук Г. Й. Інклюзивна освіта у вищій школі: виклики та перспективи. *Академічні студії. Серія «Педагогіка»*, Вип. 3, ч. 2, 2021. С. 151 – 157. DOI: https://doi.org/10.52726/as.pedagogy/2021.3.2.23

10. Горішна Н. М. Інклюзивна освіта: підходи до розуміння та виклики розвитку. С. 23–29. DOI: 10.5281/zenodo.3730642
11. Про затвердження Концепції розвитку інклюзивного навчання : Наказ Міністерства освіти і науки України від 01.10.2010 № 912. URL: https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0912290-10#Text
12. Конституція України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text
13. Конвенція Організації Об'єднаних Націй про права осіб з інвалідністю від 13.12.2006 № 995_g71. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_g71#Text
14. Про освіту : Закон України від 05.09.2017 № 2145-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text
15. Про вищу освіту : Закон України від 01.07.2014 № 1556-VII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text
16. Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні : Закон України від 21.03.1991 № 875-XII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/875-12#Text
17. Про схвалення Національної стратегії із створення безбар'єрного простору в Україні на період до 2030 року : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 14 квітня 2021 р. № 366-р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/366-2021-р#Text
18. Про внесення змін до Примірного положення про команду психолого-педагогічного супроводу дитини з особливими освітніми потребами в закладі загальної середньої та дошкільної освіти : Наказ Міністерства освіти і науки України від 29.05.2025 № 787. URL: https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0787729-25#Text
19. Настанови з доступності вебвмісту (WCAG) 2.1. Рекомендація W3C від 5 червня 2018 року. URL: https://www.w3.org/Translations/WCAG21-ua/
20. Саламанська декларація про принципи, політику та практичну діяльність у галузі освіти осіб з особливими освітніми потребами та Рамки Дій. Організація об'єднаних націй з питань освіти, науки та культури (ЮНЕСКО) від 10.06.1994. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_001-94#Text
21. ЦСР у дії. URL: https://www.undp.org/uk/ukraine/tsili-staloho-rozvytku
22. Фінська система освіти. URL: https://infofinland.fi/uk/education/the-finnish-education-system
23. Ославська С. Універсальний дизайн: досвід Норвегії. URL: https://platfor.ma/magazine/text-sq/pb/universal-design-norway/
24. Цимбалюк С. М. Особливості діяльності центів академічного успіху в університетах США : дис. … докт. філос. зі спец. 011 Освітні, педагогічні науки : Київський столичний університет імені Бориса Грінченка. Київ, 2026. 262 с. С. 176.
25. Про схвалення Концепції розвитку цифрових компетентностей та затвердження плану заходів з її реалізації : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 3 березня 2021 р. № 167-р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/167-2021-р#Text

26. Попов Д. Короткий посібник з цифрової доступності. 73 с. С. 65–66. URL: https://www.undp.org/sites/g/files/zskgke326/files/2023-06/korotkiy_posibnik_z_cifrovoi_dostupnosti_-_ukr.pdf
27. Курсанти ОДУВС пройшли навчання у межах міжнародного проєкту Посольства США в Україні «Віртуальний викладач». URL: https://oduvs.edu.ua/news/kursanti_oduvs_projsli_navcanna_u_mezah_miznarodnogo_proektu_posol_stva_ssa_v_ukraini_virtual_nij_vikladac
28. Відкриті освітні ресурси. URL: https://www.library.kpi.ua/open-educational-resources/